

УДК 329.8

Б. А. Філатов
кандидат юридичних наук,
член політичної ради політичної партії
«Українське об'єднання патріотів»

СУЧАСНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПАТРІОТИЧНІ СИЛИ: ЕЛЕКТОРАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ Й ІНСТИТУЦІЙНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Постановка проблеми. Нова конфігурація політичного суперництва у країнах ЄС після початку процедури виходу Великобританії зі складу Союзу, пов'язана зі сподіваннями правих політичних сил на підтримку електорату й досягнення більш вагомих політичних результатів. Кризові явища в економіці багатьох держав Європи загострюють питання національної ідентичності та подальшої долі держави загального добробуту (welfare state). Патріотичні гасла стають дедалі більш гучними в умовах глобальної безпекової невизначеності. Об'єктивна картина досягнень патріотичних сил у сучасних країнах Європи може вказати на значення електоральних результатів та тенденцій підтримки громадською думкою правих, правоцентристських та націоналістичних політичних сил. Зазначені процеси будуть позначати тенденцію формування коаліційних урядів у країнах Європи та впливати на долю всього ЄС. Патріотизм виступає інтегративною структурою для об'єднання багатьох політичних сил. Як відомо, існують частини електорату, які традиційно підтримують європейську інтеграцію у країнах ЄС (ліві та соціал-демократичні сили). У той же час, європейські праві послідовно виступають за національне самовизначення. Баланс патріотичних і лівих сил відбивається на голосуваннях до Європарламенту і врешті визначає зовнішньополітичну позицію єдиної Європи.

Електоральне представництво правих патріотичних сил змінює баланс взаємодії між традиційними й ідеологічними правими і націоналістичними політичними силами. Ці групи можуть об'єднуватися, а можуть конфліктувати, як свідчить приклад сучасної Франції. Тому інтерпретація електоральних результатів є однією з ключових процедур для розуміння співвідношення політичних сил і уподобань на європейському континенті. Для сучасної України вагомого значення набувають інституційні конфігурації патріотичних політичних сил у країнах сучасної Європи, оскільки ця ситуація впливає на сприйняття зусиль України на міжнародній арені.

Стан опрацювання проблематики. До розробки інституційних аспектів розвитку сучасних патріотичних політичних сил долучилися такі вітчизняні вчені, як І. Поліщук [8], Г. С. Агафонова [1]. Зростання популярності правих політичних сил у Європі привертає увагу фахівців прикладного політичного аналізу Л. Бурбан [2], О. Ведрова, П. Миронова, А. Рябчук [3], В. Денисюк [4], С. Казимирський [5]. Водночас проблема потребує висвітлення в аспекті співвідношення електоральних процесів та зростання впливу патріотичних політичних сил на європейському континенті.

Метою статті є встановлення електоральних тенденцій та результатів діяльності патріотичних політичних сил у країнах сучасної Європи. Завданням

статті є вплив правого та націоналістичного вектора у політиці європейських держав на їх позиції всередині ЄС.

Виклад основного матеріалу. Конфігурація взаємодії сучасних європейських політичних сил виступає не лише чинником взаємодії політичних суб'єктів, інституціалізованих та неінституціалізованих гравців, але також є відображенням розвитку систем політичного представництва і відстоювання політичних інтересів. Баланс сил між ідеологічними й прагматичними політичними акторами визначає перспективу динамічного розвитку всієї політичної системи. Електоральна результативність політичних сил у сучасній Європі стає відображенням не лише ситуативної переваги у симпатіях виборців, але й впливу конкретних парадигм і ціннісних сукупностей розвитку суспільства. Саме на основі електоральної результативності у країнах Центральної та Східної Європи можна виокремити періоди подолання реформаторських і ретроградних політичних сил. Зокрема, як демонструє досвід сучасної Польщі, періоди реваншу лівих партій є черговими після періоду успіху правоконсервативних політичних гравців. Як стверджує К. Пальшков, «до найбільш впливових політичних сил <...> слід відносити Союз демократичних лівих сил (СДЛС) – об'єднання партій, найбільш численною серед яких була Соціал-демократія Республіки Польща – по суті реорганізована ПОРП, та центристську Польську селянську партію» [7].

Період відносного домінування лівих політичних сил у Польщі став ознакою певної реакції суспільства на етап демократичних реформ і європейської інтеграції. Подібні процеси мали місце на початку 2000-х років у таких країнах як Болгарія, Чехія та Угорщина. Зміна електоральних уподобань громадян стала ознакою не лише високої соціальної ціни реформ, але й формування повноцінної політичної системи, в якій партії стали реальними гравцями й вплинули на зміну політичного та економічного курсу своїх держав. Становлення ліберальної демократії у країнах Центральної та Східної Європи було підтвержене поверненням до влади правоцентристських політичних сил у 2010-х роках, коли ліва та соціалістична альтернативи не витримала випробування часом. Зміна владних команд протягом нетривалого періоду свідчить про можливість зміни ситуації внаслідок наполегливої політичної роботи та цілеспрямованого впливу на провідні електоральні групи. Також електоральні результати патріотичних політичних сил свідчать про їх актуальність та плідність їх меседжів потребам і вимогам громадян у певний період часу. На думку К. Пальшкова, «найбільш якісне оновлення парламенту сталося у перші роки нового тисячоліття, коли з втратою позицій СДЛС у ньому закріпились майбут-

ні лідери партійної сцени: ліберально-консервативна Громадянська платформа (ГП) та консервативна партія «Право і справедливість» (ПіС)» [7].

Політична еволюція у Польщі у 2010-х роках засвідчила, що зміна правих сил лівими і навпаки неповною мірою охоплює різноманіття політичних уподобань громадян. Вони можуть підтримати нові ліберальні політичні сили, які не мають досвіду тривалого існування. Ця загальноєвропейська тенденція появи несподіваних «темних конячок» під час усталеного електорального процесу (Рух «5 зірок» в Італії, партія «Топ9» у Чехії тощо) свідчить про значну маргіналізацію суспільних настроїв та їхню радикалізацію в умовах кризових явищ у світовій економіці. Певним аналогом електорального успіху нових, або несподіваних політичних сил в Україні слід вважати успіх Радикальної партії, яка зайняла проміжне становище між патріотичними й соціально-популістськими політичними силами. Тому для сучасних патріотичних політичних сил в Україні є актуальним пошук амплуа у співвіднесенні із традиційними, або базовими політичними силами [10]. Аналізуючи польський досвід, К. Пальшков вважає потрапляння до парламенту 2011 року вкрай ліберальної та антиклерикальної партії «Рух Палікота» слід вважати останньою видимою подією в оновленні складу парламентських партій Польщі [7].

Поява нових патріотичних сил може бути результатом зусиль щодо виходу з глухого куту «позиційної боротьби» великих домінуючих політичних сил право- та лівоцентристського спрямування. Пошук своєї електоральної альтернативи у взаємодії діаметрально протилежних суперечностей дає шанси на успіх для політичних сил, які знайдуть комунікаційну формулу, що буде включати найважливіші потреби виборців. Проте ця партія (виборчий блок, громадський рух тощо) не буде явно висловлювати інтереси політичних еліт та груп інтересів, оскільки електорат звично асоціює старі парламентські сили з їхніми інвесторами та групами підтримки. Про це, зокрема, свідчить досвід Угорщини. Згідно з К. Пальшковим, «кульмінацією суперництва Фідес – УГС та УСП стали вибори 2010 року, на яких перші отримали переконливу перемогу над другими. Ці ж вибори і розхитали певний застій у партійній палітрі Угорщини, насамперед опосередкований безальтернативним суперництвом двох названих сил. Так, у 2010 році до парламенту вперше не потрапив СВД, у той час як статус «парламентських» отримали націоналістична партія «За кращу Угорщину» та угорські «зелені» – партія «Політика може бути іншою» [7].

Загальний європейський баланс сил між ідеологічними політичними силами демонструють вибори до Європейського парламенту. Наявність наднаціонального органу дає змогу усунути вплив національних особливостей та дрібних чинників. Можливість об'єднання споріднених політичних сил (наприклад, право-консервативного спрямування), засвідчує прагнення певних електоральних груп забезпечити відстоювання своїх поглядів на основі зрозумілих та усталених ідейних систем та політичної практики. Прикладом подібних уподобань слугує успіх Європейської народної партії на рівні ЄС. Як вказує І. Раупова, «у Парламентській Асамблеї створено партійні групи: соціалісти; християнські демократи (Європейська народна партія); кон-

серватори (Партія європейських демократів); ліберали та демократи; об'єднання лівих. Європейська народна партія (ЄНП) є правоцентристською та найбільшою партією Європи. Вона представлена в Європейському парламенті, у парламентських асамблеях НАТО, ОБСЄ та Ради Європи. Членами ЄНП є президент Європейської комісії Жозе Мануель Борозу, президент Європарламенту Єжи Бузек, президент Ради Європейського Союзу Герман Ван Ромпей, європейський комісар з питань розширення та європейської політики сусідства Штефан Фюле, канцлер Федеративної Республіки Німеччина Ангела Меркель, прем'єр Люксембургу Жан-Клод Юнкер та інші» [9]. Просування правих політичних сил на загальноєвропейському рівні свідчить як про актуальність їх політичних програм, так і про відповідність комунікаційної стратегії основним потребам населення багатьох країн ЄС.

Електоральні результати загальноєвропейського рівня підтверджують, що правоцентристські політичні сили зберігають свою конкурентоздатність та потенціал для зміни внутрішньополітичної ситуації. Стратегічне домінування правих у сучасній Європі визначається зовнішніми чинниками. Ними є агресивна політика Росії, міграційні проблеми, загострення міжнародної економічної конкуренції. Визначені теми стають основою політичного порядку денного у багатьох країнах, що змушує європейських правоцентристів гнучко реагувати та висувати рецепти адаптації країн до мінливих обставин глобального розвитку. Як стверджує І. Раупова, «у Раді Європи Європейська народна партія має такі органи: Пленарна Асамблея, Розширена Рада та Комітет. До складу Пленарної Асамблеї входять усі члени Групи. Асамблея займається питаннями, що є предметом розгляду Парламентської Асамблеї, та зовнішніми зв'язками Ради Європи. На основі доповідей ПАРЄ вносять пропозиції до організації та приймають відповідні рішення» [9]. Зростання рівня представництва правоцентристських політичних сил у Європарламенті, а також у Парламентській Асамблеї свідчить про здатність патріотичних політичних сил запропонувати не лише ідеологічно-ціннісний, але й прагматичний порядок денний. Що більш важливо, ці результати вказують на їх здатність вирішувати завдання інституційного розвитку великих урядових структур, які складають основу європейського політичного управління.

Формування електоральної переваги патріотичних політичних сил у сучасній Європі на локальному, регіональному, національному і загальноєвропейському рівнях свідчить про їх сильні позиції у загальнонаціональній дискусії щодо вирішення соціально-економічних питань та застосування конкретних інструментів політики. Саме тому сучасні європейські інституції у багатьох випадках надають перевагу консервативним методам управління соціально-економічним розвитком ЄС на відміну від соціально-популістських та соціал-ліберальних рецептів недавнього минулого.

Концентрація зусиль європейських патріотичних політичних сил визначила тенденцією інституційної інтеграції споріднених партій з метою забезпечення більш вагомих електоральних результатів. У підсумку правоцентристські коаліції та блоки утворення

отримують більш значні результати на виборах, ніж партії традиційного спрямування та фіксованої ідеологічної ідентичності. Найбільш яскравий приклад цього – співпраця європейських консерваторів та лібералів проти екологів, лівих та маргінальних радикалів. На думку О. Стойко, «найкраще західноєвропейському уявленню про праві політичні сили відповідає група «поміркованих правих» або ліберально-консервативних партій. Ці партії визначають свою ідеологію як правоцентристську і є членами загальноєвропейських політичних партій, зокрема Європейської народної партії та Європейських демократів, створених західноєвропейськими правоцентристськими партіями» [11].

Співпраця та узгодження дій ліберальних та консервативних патріотичних сил хоча й призводить до перемог на виборах, тим не менш, не визначає можливість постійного домінування протягом кількох каденцій законодавчих органів. Чергування лівих та правих тенденцій у розвитку європейських країн визначає програмування очікувань виборців щодо зміни діючої владної команди незалежно від того чи є вона правою, чи лівою. Особливо наочно це представлено у країнах нової демократії, зокрема Центральної та Східної Європи, де демократія поступово набуває ознак консолідації. Згідно з О. Стойко, «ліві уряди на чолі Польщі та Чехії напередодні 2004 року з'явилися у результаті дії політичного маятника: праві політичні сили, які не змогли ефективно керувати державою у результаті парламентських виборів змінюють ліві. Якщо останні не справляються із поставленими перед ними завданнями, то маятник симпатій виборців знову відхиляється вправо. У країнах Східної Європи на той період серед громадян панувало розчарування політикою правих партій, які здійснили або надто радикальні реформи («шокова терапія» у Польщі), або не зуміли закріпити досягнуті результати від реформування» [11].

Досвід патріотичних політичних сил Центральної та Східної Європи засвідчує, що вони мають значну динаміку розвитку в умовах посткомуністичних перетворень. Соціальною базою цих партій стають представники середнього класу, а також ті електоральні групи, які орієнтовані на відновлення державних інституцій, які існували до Другої світової війни. Це стосується селянських партій, дрібних власників майна, тощо. Натомість сучасна Україна стикається зі слабкою соціальною ідентифікацією патріотичних політичних сил та складністю формування однорідних електоральних масивів. Як вказує О. Стойко, «консервативні партії Східної Європи мають багато спільних рис і, попри окремі відмінності, відіграли одну з вирішальних ролей у становленні демократичного режиму і зберігають за собою статус однієї з найбільш впливових партій у своїх країнах. Їхня ідеологія має типові консервативні цінності (нація, релігійні настанови, відродження славного історичного минулого) та розвивається у руслі сучасного європейського консерватизму (проходження до Євросоюзу, членство в європейських консервативних організаціях)» [11]. Таким чином, тенденції електоральної результативності патріотичних політичних сил засвідчують їхній значний вплив у багатьох європейських країнах у Центральній та Східній Європі.

Значні перспективи правих та патріотичних політичних сил пов'язані передусім з періодами радикалізації демократичних реформ та реакції на них з боку соціально залежних верств суспільства. Правоцентристські політичні сили виступають чинником обмеження соціал-популізму та проведення системи у стан рівноваги після політики лівих лівоцентристських урядів [8]. Висока популярність консервативно-ціннісної платформи пов'язана також з розмиванням національної ідентичності. В умовах європейської та глобальної інтеграції успіх правих патріотичних сил залежить від можливості переформатування національного порядку денного у комунікаційних посланнях патріотичної традиції.

Висновки. Як свідчить розглянутий матеріал, ситуація виборів у багатьох країнах старих членах ЄС засвідчила дієвість моделі чергування правих та лівих сил у парламентських коаліціях. На ці зміни звичайно впливають процеси соціально-економічного розвитку та зовнішньополітична та гео економічна кон'юнктури. Поряд з цим, об'єктом критики з боку опозиції є влада як така, незалежно від її ідеологічних уподобань [6]. Електоральні зміни відбуваються у країнах Європи почергово, починаючи з місцевих виборів. На них, як правило, перемагають ті політичні сили, які згодом здобувають перевагу на загальнонаціональних виборах. Перемога патріотичних сил визначає, що населення втомлюється від лівої та соціал-демократичної риторики, не спостерігає значного покращення соціальних стандартів (фактори, які у минулі каденції спонукали до голосування за лівоцентристські сили). Сплеск електоральної популярності ультраправих та радикальних політичних сил був пов'язаний з актуалізацією проблеми сецесії [2]. Вона спонукала до сплеску каталонського, шотландського, північно-італійського та інших європейських націоналізмів. Водночас там, де національне питання перебуває постійно на порядку денному, вагомим чинником електоральної підтримки патріотичних політичних сил є їх дієвість та спроможність вирішувати нагальні проблеми суспільства, як це відбувається у Швейцарії та Бельгії. Для сучасної України посилення патріотичного вектора у суспільних настроях і електоральних результатах сучасних європейських країн свідчать, що ці сили можуть змінювати свою конфігурацію. Вони можуть набувати нових інституційних форм, мімікрувати, включатися до інших ідеологічних проектів, намагатися сповідувати універсальні цінності (наприклад, захисту природи та ін.). Все це дає змогу для удосконалення комунікаційної складової діяльності українських патріотичних сил та їх організаційної трансформації. Перспективами подальшого розгляду теми, порушеної у даній статті є співвідношення патріотичних цінностей та універсалистських цінностей лібералізму у сучасній світовій політиці.

Література

1. Агафонова Г. С. Особливості ідеологічної ідентифікації політичних партій у країнах Центральної та Східної Європи / Г. С. Агафонова // Політологічні записки. – 2011. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_25.

2. Бурбан Л. Чому Європа стрімко «правішає»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/articles/chomu_ yevropa_strimko_pravishaie_220769.html.

3. Ведров О. Праворадикальні партії в Центрально-Східній Європі: це економіка? / О. Ведров, П. Миринов, А. Рябчук // Спільне: журнал соціальної критики. – № 5. – 2012. – С. 39–52.

4. Денисюк В. Праві партії в Європі: де зараз і що буде потім? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geostrategy.ua/node/1284>

5. Казимирский С. Праві партії в Європі стають все популярнішими [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/show/9736>.

6. На виборах на півночі Німеччини праві популісти обійшли партію Меркель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/09/5/7054135/>.

7. Пальшков К. Є. Посткомуністична трансформація партійних систем країн Центрально-Східної Європи / К. Є. Пальшков. // Політологічні записки. – 2012. – № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_47.

8. Поліщук І. Електоральний процес в Україні і Польщі в посткомуністичний період: політико-культурний аспект / І. Поліщук // *Studia politologica Ucraino-Polona*. – 2012. – Вип. 2. – С. 178–190.

9. Раупова І. Діяльність Європейської Народної Партії в рамках Ради Європи: її вплив на позиціонування України / І. Раупова // Вісник Львівського університету. Сер. : Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 31. – С. 143–148.

10. Результати соціологічного дослідження «Електоральні орієнтації громадян» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sofia.com.ua/page165.html>.

11. Стойко О. Консервативні партії Східної Європи / О. Стойко // *Studia politologica Ucraino-Polona*. – 2011. – Вип. 1. – С. 162–166.

Анотація

Філатов Б. А. Сучасні європейські патріотичні сили: електоральні результати й інституційні орієнтації. – Стаття.

Досліджуються перспективи правих політичних сил у сучасному ЄС у контексті їх електоральних результатів й інституційних форм. Встановлюються причини зміни рівня популярності правих та націоналістичних політичних сил. Надається увага розбіжностям між правими та патріотичними силами і значенню цих розбіжностей для міжпартійної співпраці. Визначається, що в умовах європейської та глобальної інтеграції успіх правих патріотичних сил залежить від можливості реформатування національного порядку денного у комунікаційних посланнях патріотичної традиції. Підкреслюється, що вагомого значення набувають конфігурації патріотичних сил у країнах сучасної Європи, оскільки ця ситуація впливає на сприйняття зусиль України на міжнародній арені. Означено, що просування правих політичних сил на загальноєвропейському рівні свідчить як про актуальність їх політичних програм, так і відповідність комунікаційної стратегії основним потребам населення багатьох країн ЄС. Робиться висновок про оптимальність інституційних форм сучасних патріотичних сил у сучасній Україні.

Ключові слова: патріотичні сили, праві партії, консерватизм, ліберальні партії, електоральні результати, громадсько-політичні рухи.

Аннотация

Филатов Б. А. Современные европейские патриотические силы: электоральные результаты и институциональные ориентации. – Статья.

Исследуются перспективы правых политических сил в современном ЕС в контексте их электоральных результатов и институциональных форм. Устанавливаются причины изменения уровня популярности правых и националистических политических сил. Уделяется внимание различиям между правыми и патриотическими силами и значению этих разногласий для межпартийного сотрудничества. Определяется, что в условиях европейской и глобальной интеграции успех правых патриотических сил зависит от возможности реформатирования национальной повестки дня в коммуникационных посланиях патриотической традиции. Подчеркивается, что большое значение приобретают конфигурации патриотических сил в странах современной Европы, поскольку эта ситуация влияет на восприятие усилий Украины на международной арене. Отмечено, что продвижение правых политических сил на общеевропейском уровне свидетельствует как об актуальности их политических программ, так и соответствии коммуникационной стратегии основным потребностям населения многих стран ЕС. Делается вывод об оптимальности институциональных форм современных патриотических сил в современной Украине.

Ключевые слова: патриотические силы, правые партии, консерватизм, либеральные партии, электоральные результаты, общественно-политические движения.

Summary

Filatov B. A. Contemporary european patriotic forces: electoral results and institutional orientations. – Article.

The prospects of the right-wing political forces in the modern EU in the context of their electoral results and institutional forms are examined. The reasons for changing the level of popularity of right wing and nationalist political forces are being reviled. Attention is paid to the differences between right wing and patriotic forces and the significance of these differences for inter-party cooperation. It is determined that under the conditions of European and global integration the success of right-wing patriotic forces depends on the possibility of reformatting the national agenda in the communication messages of the patriotic tradition. It is emphasized that the configurations of patriotic forces in the countries of contemporary Europe acquire great importance, since this situation influences the perception of Ukraine's efforts in the international arena. It is noted that the promotion of right-wing political forces at the pan-European level shows both the relevance of their political programs and the correspondence of the communication strategy to the basic needs of the population of many EU countries. The conclusion is drawn to the optimality of the institutional forms of contemporary patriotic forces in contemporary Ukraine.

Key words: patriotic forces, right-wing parties, conservatism, liberal parties, electoral results, socio-political movements.